

Tomasz Dostatni, Tomáš Halík

rozhovor

Tomáš Halík

Smířená
různost

portál

Tomasz Dostatni

rozhovor

Tomáš Halík

Smířená
různost

portál

© Tomáš Halík, Tomasz Dostatni, 2011
Cover photo © Jiří Kučera (front)
and Filip Klimaszewski, Agencja Gazeta (back)
Frontispiece photo © Grażyna Makara

© Portál, s. r. o., 2011

ISBN 978-80-262-0538-8

PŘEDMLUVA

Tomáš Halík není člověk starý – je člověk zralý. Také jsem před pár lety vstoupil do zralejšího období svého života a náš rozhovor skoro přirozeně začíná přemítáním o stáří. Tomáš hovoří svým typickým jazykem o „distančním noviciátu stárec-tví“. Hned však dodává, že „čím je člověk starší, tím větší má potřebu ticha a samoty“.

V situaci ticha, kontempace, tvrdé práce ducha, ale i stálého cestování, jak tomu u velmi zaměstnaných a tvůrčích lidí bývá, vznikaly naše rozhovory.

Dva lidé, kteří se znají už léta, si našli čas, aby společně poseděli u krbu v Tomášově bytě. Zastavili se a povídali si o tom, co se jim v jejich životech jeví jako to nejdůležitější. Co jim připadá jako nejpodstatnější v Halíkově myšlení a o co by se rádi formou rozpravy-rozhovoru podělili s ostatními.

Jsou různí čtenáři. Takoví, kteří Halíkovy knížky hltají, mají-li podobu ucelených esejů nebo přednášek. Ale jsou i takoví, jimž rozprava-rozhovor bude asi bližší. Neboť dnešní člověk rád naslouchá druhým, přinejmenším takový, který má rád lidi a chce se s nimi takto – během rozhovoru – setkat.

My dva Tomášové jsme se poprvé setkali už dávno. Bylo to v jiné epoše, komunistické. Dnes je tu nová generace, která tehdejší dobu už vůbec nepamatuje. S nimi má Tomáš většinou co do činění, ať už u Nejsvětějšího Salvátora, nebo za univerzitní katedrou. Když jsme se setkávali u krbu v centru staré Prahy, nechtěli jsme jako dva kmeti v bačkorách vzpomínat na to, jak dřív bývalo všechno lepší, ale chtěli jsme společně projít Tomášův myšlenkový vývoj. Nechtěli jsme mluvit jen o minulosti, nýbrž i o tom, o čem Tomáš přemýšlí dnes, poněvadž

stále o něčem uvažuje a klade si nové otázky, svou povahou ty nejdůležitější. Otázky, které nestárnou, neboť jsou vepsány hluboko do přirozenosti člověka, znovu se prodírají na povrch nebo v každém novém pokolení prožívají svou renesanci. A kdo už sám prošel kus této cesty, může se stát i dobrým průvodcem, společníkem či starším bratrem.

Lovím v paměti střepy vzpomínek na své první setkání s Tomášem Halíkem. Bylo to v Praze uprostřed temné noci osmdesátých let minulého století. Tajné bohoslužby se tehdy celebroyaly kdesi na Spořilově v malých domcích za důkladně utěsněnými okny. Rozhovory a přednášky probíhaly v pražských Lysolajích. Cestovali jsme jižním Polskem s tajným posláním od kardinála Tomáška našim biskupům – tam mohl Tomáš poprvé veřejně stanout u oltáře, například v opolské katedrále. Vzpomínám také na první chvíle po „sametové revoluci“ v Praze, na společné mše – už veřejné – v Týnském chrámu, na habilitační rozpravu ve Vratislavi a obhajobu doktorátu našeho přítele v Poznani. A tak bych mohl celé to čtvrtstoletí, všechna ta naše setkání, jako krátké trhané záběry ze starého filmu dál a dál dolovat ze své paměti. Ale Tomáš je stále napřed. Chytá druhý dech – jak sám říká. Naše pražské rozhovory u krbu jsou odrazem „smířené různosti“ – včetně různosti generační, intelektuální, národní i jazykové. Je dobře, když spolu hovoří dva lidé, kteří se znají. Lidský život je krátký, lidé tak rychle odcházejí, každý má spoustu vlastních problémů. Samozřejmě, že jsem se víc ptal a poslouchal, ale tak to bývá, když mladší mluví se starším. Doufám však, že i druzí si z toho naslouchání toku řeči odnesou něco dobrého.

Tomasz Dostatni, OP, v Praze v březnu 2011

I. POUŠŤ A SMÍŘENÍ

Před patnácti lety, když jsem končil své působení v Praze, jsme uvažovali o tom, že spolu napíšeme knihu rozhovorů, ale teprve nyní se k tomu dostáváme. Za těch patnáct let se toho v tvém životě mnoho událo. Ale domluvili jsme se, že více než událostem se tentokrát budeme věnovat spíš tomu, nakolik se tvé životní zkušenosti, studium a přemýšlení – zejména v době od pádu komunismu – odrážejí v tvém pohledu na svět, v tvých filozofických a náboženských názorech a také v tvé literární a pastorační práci. Možná by tak mohlo vzniknout takové malé kompendium tvých myšlenek k různým tématům, které by kromě jiného, bez nároku na systematičnost a úplnost, mohlo nabídnout jakýsi klíč těm, kdo se pouštějí do četby tvých knížek.

Chápu tvou nabídku také jako příležitost, abych ještě doplnil pár myšlenek ke svým knížkám. Kdykoli pustím rukopis definitivně z rukou, zmocní se mne trýznivý pocit, že jsem k tématu ještě mnohé nedopověděl. Němci tomu říkají *Treppenweisheit*, „schodištní moudrost“ – myšlenky, které tě napadají až dodatečně, když už se vracíš po schodech zpátky domů.

Knížku rozhovorů, v níž jsem vyličil mnohé z událostí půlstoletí svého života, jsme dali dohromady s Janem Jandourkem už v roce 1997. V Česku a později i v Polsku vyšla pod názvem *Ptal jsem se cest*. Tenkrát jsem hodně váhal, není-li na memoáry v padesáti příliš brzy, ale pak jsem si řekl, budiž – člověk má psát paměti, dokud mu paměť slouží, aby si pak zbytečně nedomýšlel a nelhal. A teď bych rozhodně nechtěl, aby z této knížky byl jen nějaký „dodatek k autobiografii“.

Stojím na prahu stáří a pomalu mě přestává zajímat to, co na mém životě asi může zajímat druhé; spíš mě začíná zajímat, o co se bude zajímat Bůh, až budu stát před jeho soudem. A tam asi spíš půjde o plody těch let než o události života samé – o to, k čemu člověk dozrál, k čemu dospěl, čemu porozuměl a co se naučil.

Polský lékař a spisovatel Janusz Korczak, který se za války ve varšavském ghettu s obrovským nasazením ujímal židovských sirotek, napsal snad ty nejkrásnější věty o stárnutí těsně před transportem do Treblinky. Ale když už jsi na to narazil: Co pro tebe vlastně znamená stárnutí?

Neskličuje mě, ale беру ho vážně – jako úkol, který přede mnou stojí. Nedávno jsem meditoval o nočním rozhovoru Ježíše s Nikodémem v Janově evangeliu. Ježíš žádá obrácení a říká svému hostu: „Musíte se narodit znovu!“ A Nikodém reaguje otázkou: „Jak se může člověk narodit, když je už starý?“ A mě nad tím napadla jiná otázka (a pokládám ji ve svých nocích i Nikodémovu partnerovi v rozhovoru): Jak se může v každém z nás „narodit starý člověk“?

Vždyť stát se starým to není něco, co se jen tak mimoděk přihodí. To je opravdu náročný duchovní úkol. V ruské duchovní tradici existuje pojem „starec“, který je pojmu stařec blízký, a přece s ním není totožný. Starec – to nemusel být věkem starý člověk, mohl být a výjimečně býval i poměrně mladý, byl to však člověk duchovně zkušený – zpravidla se pro roli starce kvalifikoval tím, že strávil rok o samotě na poušti. Při takovém pobytu se už člověk *něco dozví o životě*, hlavně o sobě

a o Bohu, mnohem víc než na rušném tržišti světa! Od starce se očekává moudrost, plod duchovní zralosti. Moudrost v mládí je ctnost, ve stáří by to měla být téměř povinnost.

K tvému životnímu stylu v posledních více než deseti letech neodmyslitelně patří i období samoty a poustevničení.

Nestrávil jsem na poušti sice nikdy souvisle celý rok, ale loni to bylo už po dvanácté, co každoročně v létě trávím víc než měsíc v naprosté samotě lesní poustevny u jednoho kontemplativního kláštera v Porýní. Za těch dvanáct let jsem tedy absolvoval jakýsi „distanční noviciát starectví“; nevím ovšem, uznají-li mi to tam „nahore“ jako platné.

Čím jsem starší, tím větší mám potřebu ticha a samoty. Po hektických měsících akademického roku, kdy jedna povinnost stíhá druhou, se k těm týdnům samoty plazím jako člověk umírající žízní k spásné oáze. Celý rok se na ten čas těším, nemohu se ho dočkat a s těžkým srdcem se vždy s tím blaženým údobím roku loučím. V té poustevně ostatně vznikly všechny mé knihy posledních let. Nedokázal bych je napsat jindy a jinde. Psaní v té samotě je doprovázeno nejen pravidelným rytmem modlitby a meditace, pro nějž v běžném chodu roku bohužel nenajdu dost věrnosti a odhodlání, ale meditace a psaní tam pak splývají, psaní se stává formou modlitby. Zásadní slova musí být vždy kryta zázemím mlčení, modlitby a meditace. Kolik je kolem nás plytkých slov, která příliš lehce sklouzávají ze rtů a nemají pak váhu ani plodnost, protože nevzešla z žádné hloubky ticha a kontemplace – a myslím tím i na otřelé fráze a zbožná kliše v prostředí církve.

Období odloučenosti a život v poustevně, to byly už od prvních dob křesťanství důležité zkušenosti vedoucí k duchovnímu růstu. Můžeš prozradit něco z toho, co ty ses o sobě v té samotě dozvěděl?

Při psaní svých knížek jsem kromě jiného zjistil, že asi nejsem a ani nechci být akademickým teologem, ale že jsem spíš „teofil“. Teofil se od teologa (zvláště toho, který pěstuje systematickou „vědu o Bohu“) liší jako filozof od sofisty; teofil ví, že o Bohu víceméně nic *neví*, že ho však přesto upřímně miluje.

Teofil nedokáže psát učené traktáty o Bohu jako takovém, a proto vědomě vydává svědectví spíš o své životní cestě a o své víře. O sobě psát může, protože toho o sobě samém za ta léta, a zejména za ty týdny v samotě ví víc, než je mu samotnému často milé a příjemné. A především ví, že o sobě nemůže nic vědět a nic říct, aniž by přitom pustil Boha ze zřetele.

Možná to je důvod, proč tvé knihy napsané po padesátce předcházel zmíněná autobiografická knížka a proč i ostatní tvé knihy mají některé autobiografické rysy a jsou spíš svědectvím než systematickými traktáty o Bohu. (À propos: Teofil je také název časopisu mladých krakovských dominikánů, na jehož stránkách vyšly i některé tvé texty.)

Ano, a není to jen proto, že lidé dnes po takových svědectvích rádi sahají a čtou, zatímco hory „traktátů“ leží na policích knihkupectví a sáhne po nich spíš zas jen někdo z poměrně úzkého kruhu specialistů. Teofilové dávají přednost mluvení o Bohu v kontextu vyprávění vlastního příběhu víry. Začal to Augustin svými *Vyznáními*, patří sem svatá Terezie Velká se svým *Živo-*

tem i „malá Terezie“ se svými *Dějiny duše*, kardinál John H. Newman se svou *Apologií pro vita sua* a Thomas Merton se svou *Horou sedmi stupňů*, abychom se zaštitili alespoň některými z velkých. Narativní, biografická řeč o víře, víra jako dění, jako cesta, Bůh skrytý v příběhu – o tom jsem vždy intuitivně tušil: tady leží pravda, tady je skrytý poklad. Tudy může vést cesta, když oficiální stezka teologie zarostla bodláčím definic a pro nedostatečně vybaveného bývá neschůdná.

To ale neznamená, že by „teofil“ nutně líčil svou cestu jako příklad k následování.

V té své autobiografické knížce jsem napsal (a tento bonmot zajisté nepochází z mé hlavy, slyšel jsem ho už připisovat kdekomu), že „člověk musí být stále příkladem, a nejde-li to jinak, alespoň příkladem varovným“. Říká-li se o světcích, že jejich život je mnohdy *ad admirandum*, *sed non ad imitandum* (k obdivu, ale nikoli k napodobování), o co víc to platí o nás, obyčejných hříšnících! Teofil nevypravuje svůj příběh proto, aby byl obdivován a napodobován, ani proto, aby byl případně litován. Název oné knížky před padesátinami jsem vzal z odpovědi Nietzscheho Zarathustry těm, kdo od něj žádali „návod“. Chtěli, aby jim ukázal cestu, ale on řekl: „Nemohu vám ukázat cestu, ani já jsem se neptal *na* cestu, *ptal jsem se cest* samých, já vám nanejvýš mohu ukázat svou osobní cestu a dodat: Toto je *má* cesta – ukažte mi ty vaše!“

Na své životní cestě jsi také narážel na ledacos nepříjemného, a to nejen v době komunistické perzekuce křesťanů. Víš, že i po roce 1989 jsi to pro své názory a postoje leckdy v různých pro-

středích české společnosti a církve neměl lehké. Ale zdá se mi, že se situace postupně hodně změnila. V poslední době, zejména v roce 2010, jsi dostal řadu významných ocenění, jak mezinárodních, tak domácích, v církvi i mimo ni – a v Polsku je tvůj příspěvek k teologii a křesťanskému myšlení dokonce tématem několika magisterských a dizertačních prací na teologických fakultách.

Postupně jsem si zvykl na postavení člověka, který bude spíš narážet napravo i nalevo, protože ať chce, či nechce, vždy trochu vybočuje z řady, takže ta nedávná ocenění mě uvedla do značných rozpaků, a ty se snažím zakrývat humorem. Říkám, že když slušný člověk dostává takové ceny nebo když se jeho myšlenky stávají předmětem studentských prací, měl by být už dávno nebožtík a že je vlastně neslušné se podobných věcí dožít. Anebo že se obávám, že až stanu před Božím soudem, Hospodin mi řekne: „Tak měl jsi, pravda, také nějaké zásluhy, ale za to tě už ocenili na zemi, dostal jsi už odměnu, takže teď už se budeme zabývat jen tvými hříchy.“ Přinejmenším jsem rád, že jsem v mládí a ve středním věku dostával spíš políčky než metály, to člověka otuží. A teď jsem ve věku, kdy už jsem snad imunní vůči pokušení myslet si, že cena člověka spočívá v těchto věcech a že člověk s metály a tituly je kvůli tomu něčím víc než kdokoli jiný. Také si uvědomuji, že jsem jen žákem a pokračovatelem řady českých křesťanských myslitelů, kteří velkou část života strávili v žalářích a nemohli prakticky publikovat, takže vždy, naposledy při přebírání Ceny Romana Guardiniho v Mnichově, zdůrazňuji, že chápu ta ocenění také a především jako vyznamenání pro ně.

Ale přesto u jednoho titulu bych se rád zastavil. Setkáváme se v předvečer tvé cesty do Varšavy, kde ti Rada křesťanů a Židů v budově synagogy uprostřed někdejšího židovského ghetta udělí čestný titul Člověk smíření. Co pro tebe toto ocenění znamená? Jak vlastně rozumíš výrazu „člověk smíření“?

Titul Člověk smíření z té řady ostatních ocenění vybočuje právě tím pojmem *smíření*. Být „člověkem smíření“ – to je náročné trvalé poslání, nikdy nekončící úkol; pro sebe to nyní nejší ocenění chápu spíš jako závazek, kterému ještě musím dostat v budoucnosti. Zároveň to však vystihuje něco, oč jsem se opravdu vždycky snažil – vidět náš svět z různých stran, vnímat jej tak říkajíc také „očima těch druhých“, připustit různost pohledů z různých perspektiv a hlavně chápat tuto různost jako něco, co nemusí být nutně předmětem konfliktů a vzájemného vylučování, nýbrž spíš vzájemného obohacení. V děkovné řeči v synagoze bych chtěl zmínit místo v knize Zjevení svatého Jana, kde člověk dostává příslib, že na konci životních zápasů obdrží bílý kamínek a na něm své nové jméno. Byl bych velmi šťastný, kdyby mé nové jméno, konečná identita, odpovídala titulu, který mi Rada laskavě přisoudila: člověk smíření. Máloco náš svět potřebuje tolik jako smíření a lidi smíření!

Když jsem před čtrnácti lety vedl ty zmíněné rozhovory s Janem Jandourkem, začínali jsme tím, že kdybych si měl navrhnout erb, znak, který by symbolizoval to, o co mi v životě hlavně jde (to byla jedna technika v rámci psychoterapeutického výcviku), byl by na něm určitě most. Řekl jsem tehdy, že hlavní smysl a poslání svého života vidím v *budování mostů* – mezi věřícími a nevěřícími, mezi vírou a kulturou, mezi církví

a univerzitou, mezi katolíky a evangelíky, mezi křesťany a Židy a lidmi různých náboženství a kultur, mezi Čechy a Němci apod. Tento důraz trvá. I dnes by mne na podobnou výzvu nena-
padl asi jiný výtvarný symbol než právě most – spojování, pře-
klenování oddělujících propastí. A pokud bych měl pro to najít
jedno jediné slovo, asi by to bylo slovo *smíření*.

České země zažily mnoho válek, včetně těch náboženských. Ostatně čeští světci byli z valné většiny mučedníci zavraždění příslušníky svého národa. Co konkrétně pro tebe slovo smíření znamená?

V tom českém výrazu se ozývá mír, pokoj, v polském (*pojed-
nanie*) pak domluva, dohoda, jako v latinském *reconciliatio* –
jakási společná porada. Pro mě je důležité, že smíření není
zestejnění, nevede k šedivé uniformitě. Smíření spíš zahrnuje
respekt k různosti. Samotný pojem smíření naznačuje nejen to,
že jsou zde různá stanoviska, ale i to, že předtím tu byly různé
konflikty, napětí a nedorozumění, někdy věci bolestné a obtíže-
né vinami, byla tu situace, kterou bylo potřeba napravit a uzdra-
vit. Smíření mnohdy znamená také odpuštění, pokání, seberefle-
xi, sebekritičnost a schopnost porozumět druhému právě v jeho
odlišnosti. Ano, smíření znamená *respekt k jinakosti druhého*.

To je motiv, o kterém hodně psal židovský filozof Emma-
nuel Lévinas, jeden z nejoblíbenějších myslitelů Jana Pavla II.
Tento filozof zdůrazňoval, že pro soužití lidí a kultur – a lze
to aplikovat i na soužití Židů a křesťanů – je důležité nesna-
žit se převést „jiné“ na „své vlastní“, na „stejně“, nýbrž naopak
respektovat druhého právě v jeho jinakosti, respektovat „exteri-

torialitu“ druhého, jeho právo na odlišnost, na výsostné území jeho jedinečnosti. Respekt k odlišnosti však nemá vést ke zdvořilému, v jádře však lhostejnému odstupu, nýbrž k přijetí odpovědnosti za druhého. Nad každým z nás se vznáší Hospodinova otázka: Kde je tvůj bratr? A kdybychom odpověděli, že přece nejsme „strážci svých bratří“, zasloužili bychom si nést znamení Kainovo.

Podobné myšlenky však mají i své politické důsledky a jsou významné také pro soužití odlišných kultur.

Stále poukazují na to, že klíčovým úkolem naší doby, naší dnešní společnosti, která je národnostně, politicky, kulturně, nábožensky pluralitní, je učit se přijmout, uznat a pochopit *odlišnost druhého nejen jako možný zdroj ohrožení, nýbrž především jako možný zdroj vlastního obohacení, doplnění – a to předpokládá a přináší také naše zpokornění a prohloubení, zmoudření*. K tomu ovšem vede dlouhá cesta, protože jinakost v sobě také pochopitelně nese rizika nedorozumění, napětí a konfliktů. Pochopit jinakost druhého jako možné obohacení předpokládá vzdát se apriorního nároku na univerzální platnost svého vlastního vidění světa. Znamená to vzdát se triumfalismu, to znamená představy, že já jsem vlastníkem vši pravdy. Je třeba si uvědomit a přiznat si svou konečnost, omezenost a fakt, že se každý díváme na svět z odlišné perspektivy. Pochopit, že je tudíž přirozené, že o mnoha věcech vypovídáme různě, poněvadž to prostě odpovídá skutečnosti, že každý stojíme na jiném místě, v jiné tradici, navazujeme přirozeně na mnohé věci, které jsou těm druhým neznámé, a tudíž často nepochopitelné.

Takový postoj ovšem může být a často bývá nařčen z relativismu.

Jistá dávka seberelativizace je určitě zdravá, tradičně se tomu říká pokora. Přesto zdaleka nepřijímám některé populární postmoderní ideologie naprostého relativismu a radikálního multikulturalismu. Setrvávat jen u konstatování rozdílů a zdvořilého respektování různosti, to by mohlo nakonec také vyústit ve společnost jako agregát striktně oddělených kulturních ghett, rezignujících na opravdovou obohacující vzájemnou komunikaci a sdílení. *Smířená* různost neznamena pouze smíření se s růzností, nýbrž proces pokojné komunikace, vyžadující *hermeneuty*, tlumočníky, snažící se interpretovat vlastní i cizí hodnoty srozumitelně, věrně a věrohodně, aby mohlo dojít ke skutečnému porozumění.

Nedávno zesnulý známý polský spisovatel a reportér Ryszard Kapuściński chtěl být také takovým „tlumočníkem“ na první pohled vzájemně hodně vzdálených kultur. To je jistě téma filozofické, ale i teologické.

Ano, tento koncept má také hluboký teologický smysl. To, co je velkým úkolem křesťanské teologie dnes, je stále hlouběji promýšlet důsledky pojetí Boha jako Trojice – Boha, který je spojením jednoty a různosti, spojením oné s ničím nesrovnatelné *jedinečnosti* Boha s vnitřní pluralitou společenství „osob“. Bůh, který je sám v sobě společenstvím, je totiž svatým pramenem plurality stvořeného světa, říká *ano* naší různosti, pestrosti a mnohohrstevnatosti.

Oproti islámu a židovství zdůrazňuje křesťanství skutečnost, že Boží jedinečnost v sobě obsahuje také různost. V dialogu

s židovstvím a islámem není lehké ukázat, že tento motiv není zradou monoteismu a jakousi skrytou regresí k pohanskému mnohobožství. Připomínám, že už v řadě textů hebrejské Bible je naznačena vnitřní dynamika Božího života: například pojmy Boží duch, Boží moudrost, Boží slovo jsou něčím, co v biblických textech (a pak i v teologii a mystice judaismu) překračuje ryze unitární pojetí božství. Právě na tomto půdorysu – vztahu Boha a jeho *hypostazí*, Moudrosti, Ducha, Slova – se rozvíjela pozdější patristická teologie Boží trojjednosti.

To nejsou čistě spekulativní, abstraktní úvahy, ale mají i řadu dalších důsledků!

Pojetí Boha jakožto Boha spojujícího jedinečnost a různost má významné důsledky také pro chápání světa, má své politické důsledky i vliv na chápání církve. Společnost a církev, která – nakolik je lidská – chce být (podobně jako člověk) obrazem Božím, nemůže být monolitní, jednotná, nemůže být ani strnule patriarchální. Musí v ní být, tedy myslím v církvi i společnosti obecně, kromě jiného také místo pro ty, kdo reprezentují svobodné prorocké („rušivé“) vanutí Ducha.

Jednota v různosti, smířená různost!

Ano, myšlenka jednoty v různosti pro mě není jen nějakým kulturním konceptem nebo politickou ideologií, jako věřící křesťan a teolog vnímám současně i její hluboké teologické a spirituální kořeny. Opravdu si myslím, že koncept Trojice by měl být daleko víc než v minulosti promítnut nejen do akademického teologického myšlení, ale i do žité křesťanské spirituality, do

křesťanského vnímání světa, církve a společnosti. Tajemství Trojice bylo a je po staletí dějin teologie předmětem vážných teologických studií, avšak v běžném vědomí křesťanů, jak na to ostatně upozorňoval už Karl Rahner, hraje *trojičnost* Boží až na pár výjimek dost malou roli. Za vyznáním mnoha křesťanů „Věřím v jednoho Boha“ se skrývá spíš obecný teismus, ne-li deismus; mnozí „vyznavači“ i popěrači Boha si svorně Boha křesťanské víry pletou s antropomorfní „nadpřirozenou bytostí“ skrývající se za kulisami přírody a dějin či s vágní, amorfni „vyšší silou“. V takovém případě, jak ukazuji i ve svých knížkách a přednáškách, jsem spíš na straně ateistů, nakolik *takové chápání Boha* odmítají.

Snažím se ukázat, že Bůh je na jedné straně opravdu radikální a nevýslovné Tajemství, vymykající se našim slovům, představám, dokazováním i popíráním, na druhé straně je však také tím, kdo vstupuje do dějin jako vtělené Slovo a posvěcuje a otevírá tím „lidskou přirozenost“ a také kdo posvěcuje pluralitu stvořeného světa tím, že ji činí symbolem své vlastní plurality – tajemství Trojice.

Nyní mluvíme jako křesťané. Bůh se stal jedním z nás. Cesta smíření Ježíše Krista s člověkem a se světem, který Bůh stvořil, vede skrze kříž. Také ty často připomínáš, že Ježíš neskončil své působení smrtí na kříži, nýbrž slavným vzkříšením.

Ano, spolu se svatým Pavlem věřím a vyznávám, že kříž a zejména vzkříšení jsou základem a srdcem křesťanství. A stejně jako se snažím hájit Boží velikost, velikost a vznešenost Božího tajemství před různými „dokazovači“, kteří nakonec dělají z Boha „předmět“, jsoucno mezi jsoucný, se stejnou

vehemenci se snažím hájit tajemství vzkříšení před těmi, kdo by je chtěli zbanalizovat a redukovat, udělat z něj prostě jen odpověď na otázku po osudu Ježíšovy mrtvolvy. Ježíšovo vzkříšení – a zde znovu vycházím z meditace nad Pavlovými texty – je pro mě něčím mnohem víc! Podobně jako už dávní teologové mluvili o „creatio continua“ (pokračujícím stvoření), také já razím pojem „resurrectio continua“ (pokračující vzkříšení). Myslím tím, že realita vzkříšeného, *živého* Krista skrytá „protéká“ jako ponorná řeka dějinami a lidskými osudy – a čas od času, zejména v okamžicích konverze, vytryskne na povrch. Tak Pavel v události svého obrácení právem viděl setkání se Vzkříšeným a mohl říci: Nežiji už já sám, nýbrž *Kristus žije ve mně*. Meditace o Kristu, který žije v nás, mi kdysi otevřela úplně jiné chápání a prožívání modlitby – namísto pokusů o „telefonát do nebe“ nastoupilo tiché meditativní ponoření se do oné hloubky, která není už jen naší vlastní hloubkou, ponoření do „živé vody“, která protéká námi, naším příběhem, našimi myšlenkami, ano i našimi bolestmi a slabostmi. Najednou se mi otevřelo porozumění pro Ježíšovo zaslíbení, že kdo v něj věří, tomu poplyne z útrob pramen, tryskající do života věčného.

Co může cesta smíření, kterou prošel Ježíš Kristus, říci těm, kdo jsou mimo křesťanství? Co je specifické pro křesťanské smíření? Čím tebe oslovuje?

Na takto položenou otázku mohu těžko odpovědět, protože si myslím, že ti, kteří jsou skutečně osloveni Kristem a jeho cestou, jeho dílem smíření a vykoupení, už právě nejsou „mimo křesťanství“. Porozumět události Krista a být jí zasažen, to není jen jakási předsíň víry, to už je vstup do svatyně. Pro křesťan-

ské smíření (a tento pojem můžeme použít téměř jako synonymum pojmu spása, vykoupení – každé to slovo je vlastně jinou metaforou pro jiný aspekt *téhož dění* mezi Bohem a člověkem) je typické to, že se v něm odehrává setkání s lidskou svobodou (s otevřeností vůči tomuto daru setkání s Bohem).

Když Kristus říká „Tvá víra tě zachránila“, slyším v tom: Nezachránil jsem tě jen já „zvnějšku“, bez tebe samého, ale nezachránil ses ani jen ty sám svou vlastní silou. Na zahradní brance vedoucí k mé poustevně v Německu je nápis: „Nic bez Něho, nic bez nás!“ Víra je uzdravující, spásné, usmířující *setkání* člověka s Kristem a skrze něho a s ním a v něm s Bohem. To spojení božského a lidského – v Kristu, ve víře, v církvi, v eucharistii, v Písmu – to mne hluboce oslovuje! Proto jsem křesťanem.

Pro tebe je a bylo velmi důležité slovo most. Ale například i v naší dominikánské spiritualitě hraje toto slovo veledůležitou roli. U svaté Kateřiny Sienské se totiž objevuje obraz mostu, po němž Kristus přichází k nám a my k němu. Před chvílí jsi mluvil také o smíření. Slova most a smíření evokují také slovo cesta – to je obraz důležitý pro náboženské myšlení, a to nejen křesťanské.

Jít po mostě, být na mostě znamená vstoupit do meziprostoru, do prostoru, který sice spojuje dva břehy, ale zároveň to také znamená jisté „bezdomoví“ a vzdálení od jednoho i druhého břehu. Člověk musí opustit svůj břeh, vyjít ze zaběhnutého, z toho, co mu bylo dosud samozřejmé, a přiblížit se k druhému břehu. Pak se už nemůže vrátit zpátky nezměněný, nepoznamenaný tím, co nového zahlédl, avšak nejde o to, že by se prostě přestěhoval a vyměnil jednu identitu za druhou, svůj svět za svět druhého břehu.

Pojem cesty v sobě zahrnuje dynamiku změny. Kristus o sobě řekl: „Já jsem cesta, pravda a život,“ a křesťané, dříve než je v Antiochii začali nazývat křesťany („kristovci“), bývali označováni jako „lidé té cesty“. Křesťanství není nic statického, víra nespočívá v jednorázovém přijetí souboru dogmat, víra je obrat a trvalý životní pohyb, cesta následování. Zahrnuje odvahu a odhodlání vstoupit do Ježíšova příběhu, který vrcholí ve velikonočních událostech. Nejraději bych řekl: Nechat se strhnout tímto příběhem, kdyby toto vyjádření nesvádělo k povrchní představě pouhého emotivního zaujetí. Anebo můžeme říci: Nechat se Ježíšovou cestou in-spirovat, pokud to chápeme doslovně: nechat své smýšlení a konání provanout duchem Ježíšova života a učení.

To ovšem znamená také kříž...

Samozřejmě kříž nelze obejít, ale je také důležité neskončit křížem a na kříži. Kdysi mě velmi oslovil jeden text Józefa Tischnera, v němž ironicky píše o křesťanech, kteří nejsou ochotni a schopni ani po Velikonocích „sestoupit z kříže“. Měl před očima lidi, kteří zažili pronásledování v době komunismu, ale jako by v té situaci mučedníků ustrnuli a nebyli schopni vykročit z role ukřivděných obětí, překonat trauma bolesti a odmítnout pokušení touhy po odplatě a pomstě. Vzkříšení je také odpuštění: ne nadarmo Ježíš po svém vzkříšení přináší jako svůj první dar učedníkům Ducha a s ním i dar odpuštění a moc odpouštět.

Jak je zde třeba toho „resurrectio continua“ – odvahy vstoupit se vzkříšeným Kristem do radikálně nové kvality života, nenechat se spoutat minulostí ani vinami těch druhých, umět

odpouštět a usilovat o smíření! Onou teorií o „*resurrectio continua*“ naznačuji, že moment probuzení víry, ať už je to okamžik konverze, nebo to, co často nazývám „druhou konverzí“ či „vírou druhého dechu“, je v jistém smyslu účast na Kristově vítězství nad smrtí, hrobem, zlem a temnotou. Přitom *plnost vzkříšení* se na nás ukáže až „in eschato“, až na samém konci našeho životního příběhu. Na naši existenci tady stále – i když kráčíme ve víře – padá stín smrti a hříšnosti. Myslím, že v tom spočívá paradox, dynamika, ale i strhující atraktivita křesťanské existence. Tohle se zřejmě Martin Luther snažil vyjádřit, když řekl, že křesťan je „*simul iustus et peccator*“, zároveň ospravedlněný i hříšník. Mohli bychom ukázat, že v křesťanské existenci se neustále odehrává drama světla a tmy, kříže a vzkříšení. Ostatně není právě tento moment také nesmírně inspirativní pro celou oblast umění – a není silné, „nepocukrované“ umění, které neschematicky popisuje tyto paradoxy lidské existence, přirozeným spojencem autentické křesťanské teologie, spirituality a liturgie?